

2009:55

En brunn vid Kärnan i Helsingborg

Arkeologisk förundersökning, 2009

Jan Kockum

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:55

En brunn vid Kärnan i Helsingborg

Arkeologisk förundersökning, 2009
RAÄ 42
Helsingborg, 1262
Helsingborg
Skåne län

Jan Kockum

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:55
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Arbetsfoto taget från Kärnan.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

En brunn vid Kärnan i Helsingborg

Innehåll

Inledning	5
Läge och topografi	5
Historik och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	6
Sammanfattning	8
Referenser	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Fig. 1. Helsingborg i Helsingborgs kommun i Skåne.

Fig. 2. Undersökningens läge inom RAÄ 15 & 42 i Helsingborg.

Inledning

I samband med ledningsdragning har markarbeten utförts inom fastigheten kv Kärnan Mellersta 5 i Helsingborg. Då området ingår i Helsingborgs medeltida stadsområde, upptaget som fornlämning 42 i Helsingborg, beslutade länsstyrelsen i Skåne att en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning skulle företas. Undersökningen genomfördes under perioden 090319 – 090910 av antikvarie Jan Kockum vid Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.

Läge och topografi

Helsingborg ligger vid Öresundskusten i nordvästra Skåne. Staden präglas av den höga *Landborgen*, skapad genom en naturlig förkastning, och den nedanför vid Öresund belägna smala strandremsan. Höjdskillnaden mellan landborgen och strandremsan är ca 20 m (Wihlborg 1984, s 68).

Historik och fornlämningsmiljö

Staden ligger i den norra utkanten av en förhistorisk jordbruksbygd, vars centrum av fornlämningarna att döma, tycks ha legat i anslutning till Råån. Helsingborg växte fram under 1000-talet på kunglig mark och sannolikt även på kungligt initiativ (ibid 68 f).

Uppe på landborgen byggdes på 1300-talet Kärnan och ersatte därmed ett torn eller en kastal som uppförts någon gång under 1100-talet. Kastalen var omgiven av en vidsträckt ringmur, cirka 8 meter hög och förmodligen med skytteloft och ett stort antal halvrunda torn. Innanför muren låg, förutom kastalen, ett antal andra byggnader vilka sammantaget utgjorde en så kallad ringmursborg (Eriksson 1993, s 6 ff). Under 1600-talet anpassades den föråldrade borgen successivt efter moderna befästningsprinciper. I början av 1680-talet genomfördes en serie rivningsarbeten och efter det att borgen spelat ut sin roll som befästning lades området kring Kärnan ut som en vång, den så kallade *Tornvången*. Denna anslogs mot slutet av 1600-talet som lönejord åt stadens magistrat. Vid 1800-talets mitt sammanslogs vången och hyrdes ut som betesmark. Sommaren 1903 omvandlades Tornvången till ett utställningsområde för en stor industri- och slöjdutställning. Samtidigt byggdes Terrasstrapporna som omskapade det ursprungliga slottsområdets västligaste delar. Omvandlingen av området ledde till relativt omfattande markingrepp. Någon antikvarisk övervakning av dessa utfördes ej, med undantag för några enklare planskisser. Åren 1909–11 omvandlades utställningsområdet till park och benämns idag Slottshagen (Carelli & Salminen 2007, s 7 ff).

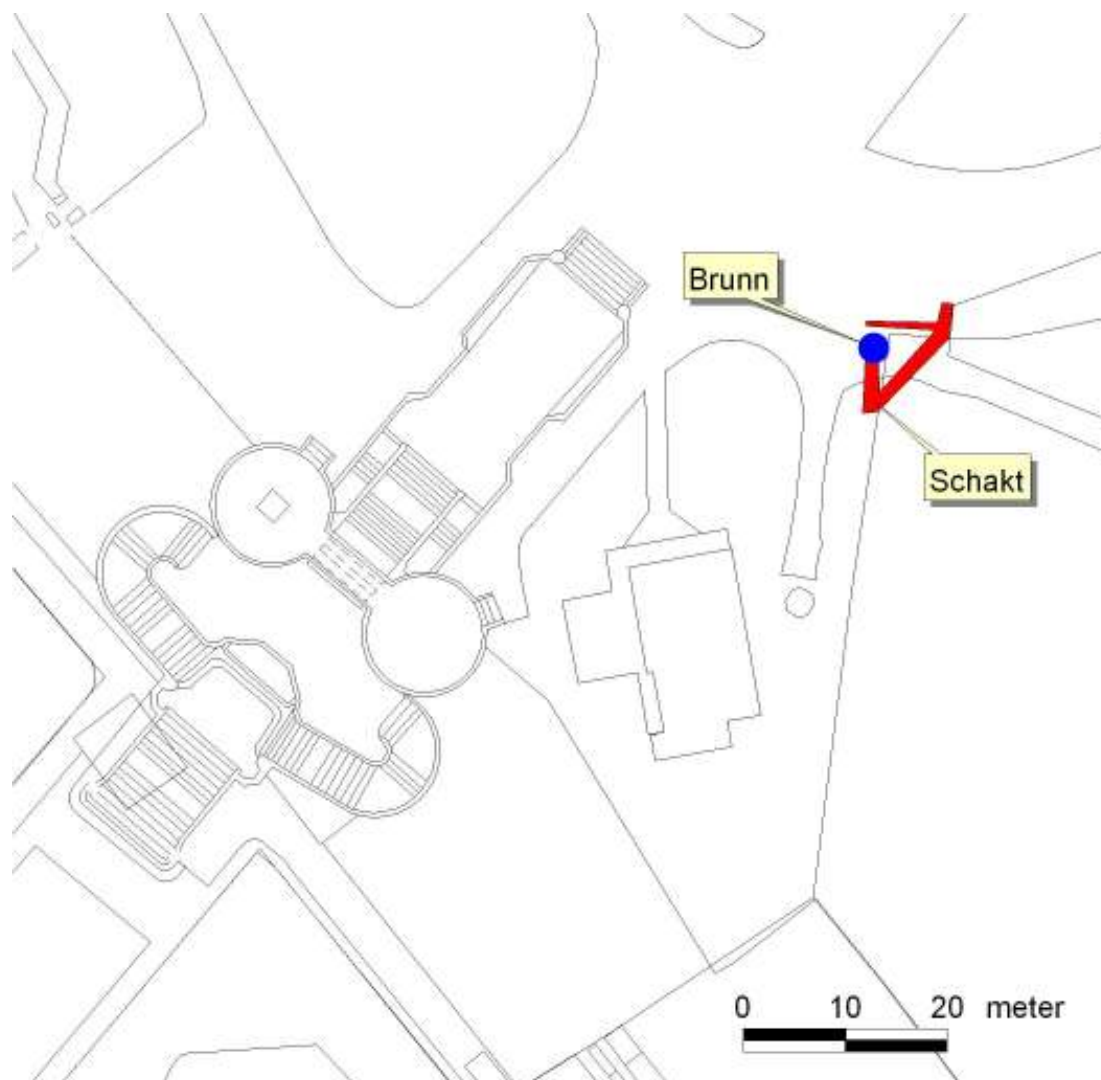

Fig. 3. Schaktets och brunnens läge i förhållande till Terasstrapporna.

Undersökningsresultat

Vid markarbetet var det tänkt att lokalisera befintlig ledning för att på denna koppla ny ledning. Utifrån situationsplan markerades ett område där ledning skulle påträffas. Vid påföljande grävningsarbete framkom direkt under bärlagret, cirka 0,4 meter under dagens marknivå, en tegelkonstruktion. Då teglet var maskinslaget, det vill säga från modern tid, tilläts ytterligare schaktning i jakt på ledningen. Tegelkonstruktionen visade sig då utgöras av ett flackt valv som vilade på ett tegelfundament av något större tegel än det som ingick i själva valvet. Det flacka valvet schaktades fram ytterligare vid senare tillfälle. Det framkom då att valvet var en av tre valvkappor som sannolikt vilar på två balkar. På det mellersta valvet satt en brunnsdäxel (se fig. 4.).

Fig. 4. Valv som täckte brunnen. Däxel i mellersta valvet. Betonglocket täcker det hål i valvet som utbstod vid schaktningen.

Under valvet satt ett kraftigt korroderat järnrör. Valvet täckte en 7,5 meter djup brunn. I detta skede avbröts schaktningen då det klart framgick att ledningen inte fanns i detta område. Brunnsdiametern uppskattades till mellan två och tre meter. Brunnsholken bestod av otuktad marksten, eller stenblock, som kallmurats. Brunnsnedersta del, uppskattningsvis cirka två meter, var huggen direkt i klippan. Här porlade vattnet ännu in.

Teglet i valvet bestod av mörkt rödbrunt maskinslaget tegel, så kallat Helsingborgstegel, som även ingår i Terrasstrapporna som uppfördes 1899 – 1903. Liknande nytillverkat tegel användes även i samband med renoveringen av Kärnan under 1890-talet (Forssblad & Pantzar 2001, s 113), varför det kan antas att valvet tillkommit under sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Rent stratigrafiskt ligger valvet omedelbart under bärlagret, som framförallt bör ha tillkommit vid tiden för Industri- och slöjdmässan samt vid tiden för omdaning till parkområde. Själva brunnsholken är betydligt svårare att datera då inga daterande fynd framkom. Den kan som senast ha tillkommit vid samma tid som valvet, dock i så fall med oklar funktion. Holkens översta sten ligger cirka 0,2 meter under bärlagret, det vill säga en bit ner i det som bör ha utgjort ploggång, och senare grässvål, när området lagts ut som vång och senare betesmark. Brunnen bör således som tidigast ha grävts i samband med att man tog området i anspråk som jordbruksmark, det vill säga under slutet av 1600-talet fram till och med 1800-talet. Någon närmare datering går inte att få utan mer ingående undersökning.

Fig. 5. Brunnens insida.

Konstruktionsmässigt har denna typ av brunnar funnits under århundraden. Efter att brunnen framkommit valde man att leta efter befintliga ledningar längre västerut. Slutresultatet blev tre schakt. Ett större sökschakt kring brunnen som mätte cirka 2,5 x 5,0 meter, ett nordsydligt orienterat ledningsschakt med en längd om cirka 12 meter och en bredd på cirka 1 meter, samt ett östvästligt orienterat ledningsschakt med en längd om cirka 14 meter och en bredd på cirka 1 meter. Djupen på schakten uppgick till som mest cirka 1 meter. Schakten visade att kulturlagertjockleken i området uppgick till minst 1 meter och bestod av raseringsmassor, brandlager och nedgrävningar, framför allt ledningsnedgrävningar och fyllmassor.

Sammanfattning

Vid grävningar för ledningar strax väster om Kärnan i Helsingborg påträffades en brunn. Brunnen är sannolikt från tiden då området nyttjades som jordbruksmark, det vill säga från slutet av 1600-talet till och med 1800-talet. Brunnen har sedan täckts över med ett valv, sannolikt i samband med Industri- och slöjdutställningen 1903 eller i samband med omdaning till dagens Slottspark 1909 – 1911. Markarbetena har även visat att kulturlagertjockleken i området är djupare än 1 meter och framförallt består av raseringsmassor, brandlager och nedgrävningar med fyllningar.

Kristianstad 2009-09-15

Jan Kockum

Referenser

Carelli, P. & Salminen, L. 2007. *Staden och slottets äldsta historia. Sankt Mikaels kapell i Helsingborg* (red Lars Salminen). Arkeologisk undersökning 2004. Rapport/Regionmuseet, Landsantikvarien i Skåne 2007:18. Kristianstad

Eriksson, T. 1993. *Kärnan*

Forsblad, D. & Pantzar, C. 2001. Kärnan i en byggnadsarkeologisk undersökning. *Kring Kärnan. Nr 30* (red Karin Ohlsson). Helsingborg.

Wihlborg, A. 1984. *Medeltidsstaden Helsingborg och dess förhistoria.*

Tekniska och administrativa uppgifter

Socken/socken nr:	Helsingborg/1262
Kommun:	Helsingborg
Ekonomisk karta:	3C 3b
RAÄ nr:	15 & 42
Lst dnr:	431-71887-08
Regionmuseet dnr:	L12.20-339-08
Typ av undersökning:	Förundersökning/ schaktningsövervakning
Undersökningsperiod:	090319 – 090320
Fälttid:	12 h
Kostnadsansvarig:	Helsingborgs kommun /Stadsbyggnadsförvaltningen
Beräknad kostnad exkl moms:	Löpande taxa 600 kr/h
Kostnad exkl moms:	22 800
Personal:	Jan Kockum
Rapportansvarig:	Jan Kockum
Dokumentationsmaterial:	35 digitalfoton, 1 situationsplan

Dokumentationsmaterialet förvaras på Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. Inga fynd tillvaratogs.

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälåstorpets småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
14. Kvihusa 1:2 – åtgärder på tak till ekonomibyggnad, Eljaröd sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
15. Boplatser och en grav vid Norreskog, Ivetofta sn, FU, Tony Björk, 2008
16. Dunderbacken. Arkeologisk forskningsundersökning inom ärkebiskopsborgen i Åhus, Johan Dahln, 2008
17. Stångby kyrka, invändig restaurering och mögelsanering, Stångby sn, AK, Petter Jansson 2007-2008
18. Lövestads kyrka, utvändig renovering, Lövestads sn, AK, Petter Jansson 2008
19. Öja kyrka, utvändig renovering, Öja sn, AK, Petter Jansson 2008
20. Östra Vemmenhögs kyrka, renovering av tak, Östra Vemmenhögs sn, AK, Petter Jansson 2008
21. Näs kyrka, fasader och tak, Trollenäs sn, AK, Petter Jansson 2008
22. Att flytta en gravsten – Torben Billes gravsten i Lunds domkyrka, Lunds sn, AK, Petter Jansson 2008-2009
23. Cement, järn och berg, Södra Mellby sn, FU/SÖ, Bertil Helgesson 2008
24. Tobaksprojektet 2008, projektrapport, Jimmy Juhlin Alftberg med bidrag av Åsa Jakobsson, 2009
25. Frillestads kyrka – utvändig renovering, Frillestads sn, AK, Heikki Ranta 2008
26. Norra Rörums kyrka – nyläggning av spåntak, Norra Rörums sn, AK, Heikki Ranta 2008
27. Schaktning vid Bosjö kloster kyrka, Bosjö sn, FU, Jan Kockum 2009
28. Glimmebodagården – omläggning av två takstin, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
29. Glimmebodagården – restaurering av fönster och dörrar, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
30. Loshults kyrkas orgelfasad, Loshults sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
31. Fjärrvärme i Åhus, Åhus sn, FU, Jan Kockum och Catherine Svensson, 2001-2002
32. Yxor och brunnar i Härlöv, Kristianstad, SU, Tony Björk & Helene Wilhelmson, 2008
33. Harlösa kyrka, Relikskrin? & byggnadslämningar, schaktningsövervakning, 2006, Harlösa sn, Johan Dahln
34. Skepparslövs kyrka – absidarbeten, Skepparslöv sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
35. Övraby mölla - utbyte av vingar, Övraby socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
36. Everöds kyrka - konservering av predikstol, Everöd sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
37. Övedskloster - landskapsparken. Kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt 2009, Öveds sn, Kristina Nilén, 2009
38. Heliga Trefaldighetskyrkan – konserveringsarbeten, Kristianstads sn, AK, Lotta Eriksson 2008-2009.
39. Förhistoria och historia i Gualöv - Gualöv 61:113, Gualöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
40. Kv. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad, värdebeskrivning 2009, DK, Emelie Petersson, 2009
41. Gamlegård Dagstorp 5:2 – renovering av stallängans södra vägg, Dagstorp sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
42. Sporrakulla Gärd, Glimåkra sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
43. Öllsjö 7:1, Skepparslövs sn, FU, Anders Edring, 2009
44. Skromberga – en kulturmiljö att använda, Ekeby sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2008-2009
45. Bastion Schleswig, Kristianstad sn, FU, Johan Dahln, 2009
46. Norra Åsum kyrka – utvändig renovering, Norra Åsum sn, AK, Lotta Eriksson, 2008-2009
47. Arkeologi vid Gula Villan i Borgeby, Borgeby sn, FU & SU, Catherine Svensson, 2006-2008
48. Tomelilla byagård – tak och gavelpets, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
49. St Petri kyrka i Klippan – koppartaken, Klippans kommun, AF, Heikki Ranta, 2009
50. Krubbemölla – reparation av vattenränna, Vitaby sn, AK, Emelie Petersson, 2009
50. Bondrumsgården 2009 – tak och fasadarbeten, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
51. Vitemöllans hamn, Vitaby sn, PJ, Anna Rabow och Helene Stalin Åkesson, 2009
52. Krageholms mölla – omfogning av sockeln, Sövestad sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
53. En medeltida källare i Färlöv, Färlöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
54. Vattenmöllan – omläggning av tak och arbete med stensockel, Brunnby sn, AK, Helen Carlsson och Helene Stalin Åkesson, 2009
55. En brunn vid Kärnan i Helsingborg, Helsingborg, FU, Jan Kockum, 2009

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

